

чення набуває перший – початковий – етап формування зазначеної компетентності, який умовно збігається з періодом навчання дітей в початковій школі та відіграє важливу роль у формуванні полікультурної компетентності, оскільки в цей час відбувається становлення особистості дитини, розвиток її здібностей, набувається досвід спілкування та співробітництва, оволодіння культурою поведінки, формуються основи культури спілкування, закладаються первинні цінності, орієнтації, відбувається етнокультурний розвиток дитини.

Висновки. Етнокультурна ситуація в державі та полікультурність сучасного світу вимагає спеціальної підготовки молоді. Велика сензитивність дитинства до формування позитивних настанов у міжкультурному спілкуванні дає підстави говорити про доцільність проведення роботи з полікультурної освіти саме з учнями молодшого шкільного віку.

Перспективним напрямом подальшої роботи, на нашу думку, є творче переосмислення й адаптація зарубіжного досвіду з полікультурної освіти до національних умов, а також визначення критеріїв сформованості в учнів полікультурної компетентності стосовно кожного ступеня навчання, розробка процедури оцінювання рівня полікультурної компетентності.

Література

1. Перетяга Л.Є. Етнічне різнобарв'я України : навч. посіб. / Л.Є. Перетяга. – Харків : Нове слово, 2007. – 296 с.
2. Гурова В.Н. Формирование толерантной личности в полиэтнической образовательной среде : учеб. пособ. / В.Н. Гурова. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 240 с.

ПОРОХ Д.О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Актуальність проблеми зумовлена активним просуванням українських освітніх послуг на міжнародний ринок та підготовкою конкурентоспроможних іноземних фахівців, що вимагає спеціальної організації процесу адаптації студентів до нового соціуму, його культури, навчально-інформаційного професійно зорієнтованого середовища ВНЗ. Зважаючи на зазначене, адаптація стає все більш актуальною педагогічною проблемою, зумовленою соціокультурною та психолого-педагогічною своєрідністю іноземних студентів.

Період адаптації студентів до умов ВНЗ привертає пильну увагу фахівців (Г. Александров, Л. Бенедиктова, Р. Бибрих, В. Брудний, А. Буглаєв, Т. Волгіна, В. Гаврилова, С. Глушакова, А. Кухарчук, В. Лагерєв, Г. Левківська, О. Орехова, П. Просецький, В. Сорочинська, В. Штифурак). Адаптивним проблемам іноземних студентів значну увагу приділяли зарубіжні соціологи, соціальні психологи та педагоги (С. Бокнер, М. Вебер,

А. Корміліцин, О. Михайлова, К. Оберг, О. Скворцова, П. Сорокін, О. Сурігін, Г. Триандіс, Т. Чернявська та ін.).

Основним механізмом адаптації студентів є система психолого-педагогічного супроводу, а середовище у цьому процесі розглядається як пусковий механізм, завдяки якому студент орієнтується на певне середовище, приймає його як комплекс вимог та потенціалів для власного розвитку.

Проблеми супроводу особистості студента висвітлено в працях М. Битянової, К. Грачова, В.А. Комарова, Л. Лазарева та ін. Проте питання супроводу адаптації іноземних студентів, на жаль, залишаються поза увагою науковців.

Мета статті – обґрунтувати сутність, функції психолого-педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти.

Для досягнення зазначеної мети необхідно обґрунтувати сутність, функції психолого-педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти; визначити провідні функції психолого-педагогічного супроводу; розкрити роль, особливості діяльності педагога-тьютора у процесі психолого-педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів.

Процес адаптації іноземних студентів до навчання в українському вищому закладі освіти розуміємо як процес активного пристосування студентів до навчально-виховного середовища, що включає нове ставлення до професії; засвоєння нових навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; пристосування до нового навчального колективу, його звичаїв і традицій; оволодіння новими видами наукової діяльності, науково-дослідної роботи студентів; пристосування до нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, нових форм використання вільного часу; засвоєння та визнання особистістю цінностей, норм і вимог нового соціального середовища.

Відповідно, адаптованість іноземних студентів – стан гармонійної взаємодії іноземних студентів з новим навчально-виховним та соціальним середовищем, в якому вони задовольняють більшість власних фізичних і духовних потреб, адекватно виконують вимоги, що пред'являються їм у процесі навчання й позитивно налаштовані на нове соціальне середовище.

Щодо психолого-педагогічного супроводу, то вбачаємо його основним механізмом адаптації студентів.

Починаючи з розгляду сутності феномену “супровід”, зазначимо, що його визначають як “комплексний метод, в онові якого єдність чотирьох функцій: діагностика сутності проблеми; інформація про сутність проблеми та шляхи її вирішення; консультації на етапі прийняття рішення та вироблення плану розв’язання проблеми; надання первинної допомоги на етапі реалізації плану вирішення проблеми” [5].

Використання терміна “супровід”, на думку А. Тряпичіної, зумовлене необхідністю акцентування самостійності суб’єкта у прийнятті рішення, що є актуальним для дослідження [8]. Переконані, що введення терміна

“супровід” є виправданим. Мова йде не про будь-яку форму допомоги, а про підтримку, в основі якої – збереження максимуму свободи та відповідальності суб’єкта розвитку за вибір варіанта розв’язання проблеми. Важливим є те, що суб’єктом вирішення проблеми розвитку студента є стає не лише суб’єкт, а й педагог.

Проте ми не можемо визначити позицію супроводу як позицію “на боці студента”. Під супроводом розуміють метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб’єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору; систему професійної діяльності педагогічної спільноти, спрямована на створення соціально-психологічних умов успішного навчання та психологічного розвитку в умовах взаємодії [3, с. 27].

За визначенням О. Газмана (першого, хто звернувся до технологій підтримки), її сутність полягає в спільному з вихованцем “визначенні інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), які заважають йому зберігати людську гідність і досягти позитивних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя” [4, с. 7]. У цьому визначенні закладено не лише широку палітру педагогічної дійсності – від постановки мети до технології їх реалізації, але, що для нас особливо важливо, відображено процес діяльності, спрямований на створення психолого-педагогічних умов успішного розвитку, саморозвитку студентів. Він пов’язаний з індивідуальним супроводом адаптації студентів, що здійснюється тьютором, психологом, деканатом, викладачами, що в сукупності становлять службу супроводу. Узагальнюючи сказане, зазначимо, що супровід в освіті спрямований на перетворення несприятливих умов розвитку (внутрішніх та зовнішніх). За соціально орієнтованого підходу супровід розглядають як взаємодію, спрямовану на надання допомоги суб’єкту розвитку у вирішенні проблем [2, с. 35]. Отже, супровід у ВНЗ розуміємо як спеціально організований та контрольований процес адаптації, де студенти отримують кваліфіковану допомогу та психолого-педагогічну підтримку.

Студентські роки – період, що характеризується прагненням до самоповаги. Тому важливо, який образ буде перед очима студентів, який викладач зможе викликати в них інтерес до себе, пробудити прагнення бути схожим на нього. Педагогічний сенс супроводу у підсиленні позитивних факторів розвитку й нейтралізації негативних, що дає змогу співвідносити супровід із зовнішніми перетвореннями, сприятливими для підтримки, підкріплення внутрішнього потенціалу суб’єкта розвитку. Його гуманістична цінність – у розвитку мотиваційно-сислової спрямованості студентів, тобто спрямованості на їх проблеми. Психологічною базою педагогічного супроводу (за А. Асмоловим) є активно взаємопов’язані процеси “продовження себе в іншому”: розвиток властивостей особистості як “значущого іншого” та створення внутрішніх умов саморозвитку [1].

У студентському віці виникає потреба в самовизначенні як “потребі злити в єдину смислову систему узагальнені уявлення про світ, самого себе й тим самим знайти та визначити сенс власного існування” [7]. У зв’язку із цим особливої актуальності набуває робота зі студентами з виявлення та

обговорення особистісних сенсів життя, професії, діяльності, навчання. Оскільки важливим механізмом самосвідомості виступає особистісна рефлексія як форма усвідомлення людиною як внутрішнього світу, так і розуміння внутрішнього світу інших людей, то важливим аспектом навчально-виховного процесу мають стати умови розвитку в студентів навичок рефлексивної діяльності. З іншого боку, очевидно, що за останні десятиліття стрімко зросла роль маніпулятивного спілкування, кількість дезадаптованих, депресивних, неадаптованих молодих людей, що зумовлює необхідність розвивати здатність до розуміння себе й інших.

Отже, спрямовуючи процес супроводу успішної адаптації, ми задаємо хід активного пристосування, пов'язаного з корекцією середовища та саморегуляцією власної поведінки. Успішна адаптація забезпечує включеність суб'єкта в діяльність, взаємодію, спілкування. І тут, на наш погляд, стрижневим є вирішення таких завдань: формування в студентів прагнення до саморозвитку, пошуку засобів вирішення проблем (навчити запитувати, ставити проблему, формулювати альтернативні гіпотези, шукати способи їх перевірки, збирати необхідну інформацію, тобто навчити людину мислити, самостійно розширюючи межі власних знань, умінь, досвіду [9]; розвиток творчого потенціалу студента на базі співробітництва; прагнення обох суб'єктів до саморозвитку та самовираження в навчальному процесі; удосконалення техніки спілкування.

На наше переконання психолого-педагогічний супровід (складна сукупність соціальних, психологічних, педагогічних процесів, організована в певну систему) сприятиме успішній адаптації іноземних студентів до мікросоціуму ВНЗ: засвоєнню норм навчально-виховного процесу ВНЗ, перетворенню власної діяльності на творчу. Основною тезою педагогічного супроводу є: навчання вибору, створення орієнтаційного поля саморозвитку в освітньому просторі ВНЗ, зміцнення внутрішнього "Я", цілісності особистості студента. В основі супроводу – віра у внутрішні сили студента, опора на потреби в самореалізації в навчально-виховному процесі.

Провідними функціями психолого-педагогічного супроводу є:

- відновлювальна. Передбачає відновлення тих позитивних якостей, які переважали у студентів до появи змін, що викликані початком навчання в українському вищому закладі освіти;
- компенсувальна. Виявляється у формуванні в студентів прагнення нівелювати той чи інший недолік за рахунок активізації діяльності в тій галузі. Яка йому найбільше подобається, де він швидше досягає успіхів, прагне до самореалізації;
- стимулювальна. Виражається в підтримці тих позитивних особистісних новоутворень, які є в студентів;
- корекційна. Передбачає виправлення тих негативних характерологічних, особистісних змін, що відбулися після початку навчання в українському ВНЗ;
- соціалізувальна. Спрямована на надання студенту можливостей для соціального розвитку, соціального пізнання.

Психолого-педагогічний супровід передбачає:

- організацію групових обговорень проблем зі студентами, завдяки яким вони можуть виявити джерела власних утруднень, допомогти один одному у вирішенні загальних важливих питань (формування позиції “я не сам на сам із проблемою”);
- обговорення зі студентами результатів індивідуальної роботи та труднощів, що виникають із викладачами;
- постійне подання інформації про можливості ВНЗ та індивідуального вибору, допомога в осмисленні процесу вибору (“важливо, що обирають та як”);
- діагностику соціально-побутових умов, можливостей та інтересів студентів, їх життєвих планів і прагнень, мотивів поведінки, рівня реальних умінь та знань, причин вибору.

Психолого-педагогічний супровід адаптації студентів передбачає: спільну діяльність усієї педагогічної спільноти ВНЗ; надання максимуму свободи та відповідальності студенту у виборі варіанта вирішення проблем; забезпечення прав для прийняття студентом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору.

Отже, психолого-педагогічний супровід розглядається як цілеспрямована діяльність тьютора (куратора) та всього педагогічного колективу, спрямована на створення умов самовизначення, саморозвитку й самовдосконалення студентів на основі загальнолюдських цінностей. Учасники цієї діяльності повинні мати загальне розуміння супроводу як особливого виду допомоги людині в пошуку шляхів вирішення суперечностей особистісного розвитку; усвідомлення необхідності комплексного підходу, який забезпечується командою фахівців різного профілю: соціальних педагогів, психологів, медичних працівників, викладачів, тьюторів, а також активної участі самих студентів.

Обов'язок професорсько-викладацького складу та колективу ВНЗ у тому, щоб допомогти студенту в процесі його становлення не лише як майбутнього фахівця, а і як особистості, сприяти створенню в мікросоціумі атмосфери свободи, самоповаги й творчості.

В умовах супроводу адаптації важливою є продумана система, що передбачає чітко відібрані функції кожного структурного елемента управління навчально-виховним процесом ВНЗ: ректорат – розглядає та затверджує конкретні виховні заходи, здійснює контроль за їх виконанням, готує документи директивного й нормативного характеру. Ректор, проректори, декани беруть участь у громадських заходах та індивідуальних зустрічах зі студентами; рада факультету – визначає стратегію навчального та виховного процесу, спрямованих на задоволення потреб особистості в інтелектуальному й культурному розвитку, набутті вищої освіти, кваліфікації в обраній галузі діяльності; деканати – здійснюють основну за обсягом та змістом організаційно-виховну роботу, зокрема індивідуальну; мають свої структури, взаємодіють та співпрацюють з вузівськими структурами та активом; кафедри – забезпечують умови для вияву та розвитку творчих здіб-

ностей студентів через їх включення до навчально-пізнавальної, науково-дослідницької, громадської діяльності [2]; інститут кураторів (тьюторів) – за кожною академічною групою закріплюється куратор з-поміж викладачів, схильних до виховної діяльності; їх робота має бути спрямована на створення умов для самореалізації творчого потенціалу кожного студента.

Переконані, що здійснювати психолого-педагогічний супровід може лише творчий педагог, який бачить у кожному студенті унікальну особистість. Водночас педагог-тьютор, що надає допомогу, відчуває як негативний, так і позитивний вплив з боку студента. І його завдання в тому, щоб зберегти здатність до опору у випадках негативного впливу, виявляти емпатію у випадках позитивного впливу. Між ним та студентом немає посередника, тому вкрай вагомими є особистісні параметри цього студента. Основним фактором, що визначає професійну компетентність педагога-тьютора, є гуманістична спрямованість його особистості. На практиці це виявляється як уявлення про абсолютну цінність кожної людини, особистісна й професійна відповідальність, доброта, соціальна справедливість, почуття власної гідності й поваги до гідності іншої людини, терпимість, ввічливість, порядність, готовність зрозуміти інших та прийти їм на допомогу.

У своїй професійній діяльності тьютор відіграє різні соціальні ролі, змінюючи їх залежно від ситуації. Р. Овчарова виділяє ряд соціальних ролей педагога-тьютора [6]:

- посередник (сполучна ланка між особистістю та соціальними службами);
- захисник інтересів (захист законних прав особистості);
- учасник сумісної діяльності (спонукання людини до дії, соціальної ініціативи, розвитку здатності самому вирішувати власні проблеми);
- духовний наставник (соціальний патронаж, турбота про формування моральних, загальнолюдських цінностей у соціумі);
- соціальний терапевт (сприяння особистості в контактах з відповідними фахівцями, допомога у вирішенні конфліктних ситуацій);
- експерт (відстоювання прав вихованців, визначення методів допустимого компетентного педагогічного втручання у вирішення його проблеми) [6].

Тьютор у ВНЗ – це педагог-професіонал, помічник, захисник, координатор, посередник, фасилітатор, організатор, що супроводжує студента. Його завдання – допомогти студенту у процесі адаптації зробити усвідомлений вибір тих чи інших середовищних форм життя, надати супровід його взаємодії із середовищем, щоб протистояти труднощам зростання, віднаходженню власної соціальної, моральної ніші в оточуючому його мікросередовищі.

Для вирішення завдань тьютор має право:

- отримати допомогу в роботі з боку фахівців (психологів, медичних працівників, соціального педагога) у вивченні проблем та підтримку у процесі їх вирішення;
- бути присутнім на заняттях у групах, де навчаються студенти;

– координувати роботу педагогів, організуючи педагогічні консилиуми, будучи ніби “капітаном” команди педагогів для студента.

Для забезпечення психолого-педагогічного супроводу кожного студента має бути продумана система спостережень, спільне обговорення результатів діагностики, постійне неформальне спілкування тьюторів, психологів, педагогів зі студентами.

Висновки. Психолого-педагогічний супровід є цілеспрямованою діяльністю тьютора (куратора) та всього педагогічного колективу, спрямованою на створення умов самовизначення, саморозвитку й самовдосконалення студентів на основі загальнолюдських цінностей. Визначено провідні функції соціально-психологічного супроводу: відновлювальну, компенсувальну, стимулювальну, корекційну, соціалізувальну. Він передбачає: спільну діяльність усієї педагогічної спільноти ВНЗ; надання максимуму свободи та відповідальності студенту у виборі варіанта вирішення проблем; забезпечення прав для прийняття студентом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору.

Література

1. Асмолов А.Г. Содействие ребёнку – развитие личности / А.Г. Асмолов // Новые ценности образования. – М. : Инноватор, ИПИ РАО, 1996. – Вып. 6. – С. 39–44.
2. Бережнова Л.Н. Полифункциональность сопровождения развития в педагогическом университете / Л.Н. Бережнова, В.И. Богословский // Вестник Московского ун-та. Серия “Педагогич. образование”. – 2003. – № 2.
3. Битянова М.Р. Социальная психология: наука, практика и образ мыслей : учеб. пособ. / М.Р. Битянова. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 576 с.
4. Газман О. Педагогика свободы: Путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О. Газманов // Новые ценности образования. – М. : Инноватор, 1996. – № 6. – 196 с.
5. Казакова Р.Г. Диалог на лестнице успеха. Школа на пороге нового века / Р.Г. Казакова, А.П. Тряпицина. – СПб. : Петербург – 21 век; Пресс-Аташе, 1997. – 160 с.
6. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе / Р.В. Овчарова. – М. : Сфера, 1999. – 240 с.
7. Пташко Т.Г. Социализация личности подростка в условиях детского общественного объединения : дис. ... канд. пед. наук / Т.Г. Пташко. – Челябинск, 2000. – 199 с.
8. Тряпицина А.П. Методологические предпосылки построения педагогической теории образования / А.П. Тряпицина // Педагогика новому веку: идеи на будущее... Герценовские чтения 1999 : межрегион. сборник науч. трудов : у 2 ч. / [под. ред. А.П. Тряпициной, Л.Н. Бережновой, А.Г. Козловой, А.С. Роботовой, И.Г. Шапошниковой]. – СПб., 2000.
9. Цукерман Г.А. Психология саморазвития / Г.А. Цукерман, Б.М. Мастеров. – М. : Интерпакс, 1995. – 288 с.